

УДК 321.01:01:32(477) "18/19" (092)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-2207-2220](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-2207-2220)

Приходько Сергій Миколайович, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології, історії і філософії, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, тел.: (066)004-63-19, <https://orcid.org/0000-0001-9755-5368>

Макарець Світлана Володимирівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології, історії і філософії, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, тел.: (095)849-71-77, <https://orcid.org/0000-0002-6844-261X>

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: ІВАН ФРАНКО

Анотація. У статті проаналізовано ключові аспекти суспільно-політичних поглядів Івана Франка. Зроблено спробу виявити ті елементи його ідеології, що зберігають концептуальну значущість в умовах сучасних викликів, пов'язаних із процесом українського державотворення, демократизації суспільства та протистояння зовнішній агресії. Розглянуто соціальні, національні та ідеологічні процеси другої половини ХІХ – початку ХХ століття, що вплинули на формування світоглядних позицій мислителя. Передусім мова йде про особливості громадського життя у Західній Україні, політизацію українського національного руху, поширення соціалістичних ідей. Особлива увага приділена історіософським засадам мислення Івана Франка, зокрема його баченню багатоваріантності, альтернативності історичних процесів. Саме воно лягло в основу трактування ним соціалізму як моделі, заснованої на гуманістичних цінностях та еволюційному шляху розвитку. Розкрито основні ідеї Івана Франка про справедливий суспільний устрій, народний суверенітет, безпосередню демократію, провідну роль громад як органів самоорганізації населення та місцевого самоврядування. Проаналізовано франкове бачення взаємозв'язку національного і соціального виміру розвитку суспільства. Мислитель вважав, що абсолютизація виключно соціально-економічних аспектів життя людей за умови заперечення їхніх національних ідеалів є недоречною; лише у контексті національних особливостей соціальні проблеми можуть бути розв'язані найбільш дієво; усі нації повинні мати рівні права для вільної самореалізації.

Охарактеризовано розуміння Іваном Франком політичної самостійності, яку він вважає необхідною для повноцінного існування націй та передумовою для ефективної міжнародної взаємодії. Зазначено, що його переконання у можливості здобуття національної незалежності України ґрунтувалися на необхідності досягнення суспільством моральної зрілості, сформованої національної свідомості та високого рівня політичної культури.

Автори доходять висновку, що ідеї Івана Франка мають не лише історичну вагу, а й можуть бути використані як теоретичне підґрунтя для осмислення шляхів демократичного розвитку сучасної України, зокрема у сфері громадянської участі, децентралізації, політичної відповідальності та зміцнення національної ідентичності.

Ключові слова: Іван Франко, суспільно-політичні погляди, соціалізм, демократія, державотворення.

Prykhodko Serhii Mykolaiovych Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of of Political Science, History and Philosophy, Poltava State Agrarian University, Poltava, tel.: (066)004-63-19, <https://orcid.org/0000-0001-9755-5368>

Makarets Svitlana Volodymyrivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of of Political Science, History and Philosophy, Poltava State Agrarian University, Poltava, tel.: (095)849-71-77, <https://orcid.org/0000-0002-6844-261X>

HISTORICAL ORIGINS OF UKRAINIAN POLITICAL THOUGHT: IVAN FRANKO

Abstract. The article analyses key aspects of Ivan Franko's socio-political views. An attempt is made to identify those elements of his ideology that retain their conceptual significance in the context of contemporary challenges related to the process of Ukrainian statehood, democratisation of society and resistance to external aggression. It looks at the social, national, and ideological processes of the second half of the 19th and early 20th centuries that influenced the formation of the thinker's worldview. First and foremost, it talks about the specifics of public life in Western Ukraine, the politicisation of the Ukrainian national movement, and the spread of socialist ideas.

Particular attention is paid to the historiosophical foundations of Ivan Franko's thinking, in particular his vision of the multiplicity and alternativeness of historical processes. It was this that formed the basis of his interpretation of

socialism as a model based on humanistic values and an evolutionary path of development. The main ideas of Ivan Franko about a just social order, popular sovereignty, direct democracy, and the leading role of communities as organs of self-organisation of the population and local self-government are revealed.

Franko's vision of the interconnection between the national and social dimensions of society's development is analysed. The thinker believed that the absolutisation of exclusively socio-economic aspects of people's lives while denying their national ideals is inappropriate; only in the context of national characteristics can social problems be solved most effectively; all nations must have equal rights for free self-realisation.

Ivan Franko's understanding of political independence, which he considers necessary for the full existence of nations and a prerequisite for effective international cooperation, is characterised. It is noted that his belief in the possibility of Ukraine's national independence was based on the need for society to achieve moral maturity, a formed national consciousness, and a high level of political culture.

The authors conclude that Ivan Franko's ideas are not only of historical importance but can also be used as a theoretical basis for understanding the paths of democratic development of modern Ukraine, particularly in the areas of civic participation, decentralisation, political accountability, and strengthening national identity.

Keywords: Ivan Franko, socio-political views, socialism, democracy, state-building.

Постановка проблеми. Одне з центральних місць серед українських інтелектуалів, чії ідеї та творчість визначили формування національної самосвідомості та політичного мислення на рубежі XIX – XX століть, посідає Іван Франко. Його діяльність як письменника, вченого, публіциста, громадського діяча і політика була багатогранною і комплексною. Це і дає можливість розглядати його як одну із ключових фігур не лише в культурному, а й у політичному житті України. Звертаючись до ідейної спадщини Івана Франка, ми можемо реконструювати витoki та окреслити логіку розвитку української політичної думки, яка відображала складні процеси соціально-політичного розвитку українських земель в умовах імперських утисків, національно-визвольних рухів і європейських ідеологічних впливів. Франкова концепція суспільного поступу, його міркування про національне визволення, соціальну справедливість, правову державу та демократичні засади самоуправління демонструють глибоке розуміння природи політичної влади, ролі народу як суб'єкта політичної дії, а також необхідності суспільних трансформацій.

В умовах сучасної України погляди Івана Франка на суспільство і політику не лише не втратили своєї актуальності, а й знаходять нове прочитання. Його критика авторитаризму, колоніального мислення, політичної апатії та несправедливого соціального устрою має чіткі паралелі з викликами, які постали перед сучасним українським суспільством. Ідея активної ролі інтелігенції в громадському житті, заклик до національної солідарності і європейської орієнтації можуть слугувати інтелектуальними орієнтирами для подальших державотворчих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження суспільно-політичних поглядів Івана Франка має давню традицію, що почалася ще за його життя. Сучасний етап вивчення цієї проблеми характеризується тим, що науковці відмовляються від однобічного трактування Франка як революційного демократа чи борця проти капіталізму.

Натомість вони зосереджуються на багатогранності його ідейної спадщини, розглядаючи її через призму модерного націєтворення, європейської політичної традиції, постколоніальної критики та трансформацій української ідентичності. У новітніх дослідженнях вітчизняних науковців основна увага приділяється інституційним аспектам франкового бачення держави, громадянства, ролі інтелігенції, а також на його поглядах на політичну емансипацію мас.

Так, державотворчі ідеї Івана Франка стали предметом аналізу Бойчука А. Ю. [1], Бунчук О. Б. [2], Козинець О. Г. [3], Советчук Н. М. [4]. Франкові погляди на соціалізм, їх еволюцію розглядають Петік Я. О. [5], Рафальський О. О., Чернега П. М. [6], Янишин Б. М. [7], а засади справедливого суспільства, розуміння соціалістичного устрою та соціального поступу – О. Ю. Ільїна [8]. Окремі наукові розвідки присвячені концептуальним підходам І. Франка до інтерпретації сутності нації, національного питання та шляхів його розв'язання [9], процесам націєтворення [10], а також ідеї національної самостійності як стратегічної мети українського політичного проєкту [11].

Дослідницьку увагу до ідейно-політичної спадщини І. Франка послідовно демонструють Яценко Г. В., Яценко А. М. У своїх працях автори аналізують головні елементи громадянського суспільства: існування громадських організацій та політичних партій, приватна власність, вільний розвиток особистості та сім'ї, задоволення власних потреб та інтересів в усіх сферах, свобода слова та вибору [12]; розглядають питання формування української національної свідомості та її основних компонентів [13]; окрему увагу приділено концепту «патріотизм» у публіцистиці І. Франка та його основним компонентам: формування національної свідомості, української мови, культури, традицій, прагнення до самостійності [14].

Мета статті – проаналізувати головні ідеї суспільно-політичних поглядів Івана Франка, визначити ті із них, які залишаються актуальними в умовах новітніх викликів, з якими стикається українське суспільство в процесі утвердження державності, демократизації та протистояння зовнішній агресії.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці XIX – на початку XX століть в історії України визначились принципово нові характеристики. Серед них найбільш важливою стала політизація українського національного руху.

Ця тенденція була започаткована ще Кирило-Мефодіївським товариством і продовжена Михайлом Драгомановим. Тогочасні українські мислителі докладно розглядали різні моделі політичного устрою України, організації державної влади тощо. Формувалися також різні ідеологічні напрямки політичної думки. Одним із них був соціалістичний напрямок. Його популярність пояснювалась, з одного боку, потужними зовнішніми (російським і західноєвропейським) впливами. З іншого, були також і причини суто внутрішнього характеру. Соціалізм в Україні мав свою українську специфіку. Склалася стабільна думка, що національне визволення неможливе без соціального. Соціалістичні заходи вважались дієвими механізмами зміни життя українського суспільства на краще. Крім того, соціалізм розглядався як ефективний засіб забезпечення національної ідентичності українців. Отже, ця ідеологія виступала як цілком органічна складова української національної ідеї. Україна, як відомо, в той час була поділена між Російською й Австро-Угорською імперіями, кожна з яких характеризувалась своїми зразками державної організації та політичної культури. Відповідно і представники українського національного руху в обох частинах мали певні спільні підходи й відмінні погляди щодо майбутнього устрою України. Саме з такої точки зору слід оцінювати їхні теоретичні надбання.

Однією найпомітніших постатей в історії вітчизняної суспільно-політичної думки того періоду є Іван Франко. Він сприймається головним чином як письменник і поет. Але його теоретична спадщина і громадська діяльність дозволяє характеризувати Франка також як видатного політичного мислителя. Для з'ясування сутності його політичних поглядів потрібно докладно проаналізувати особливості громадського життя у Західній Україні. Адже саме його специфіка багато в чому зумовила політичну ідеологію Франка.

Звичайно, Західна Україна, зокрема, Галичина, значною мірою відрізнялась від підросійської України. Австро-Угорщина була конституційною монархією, в ній функціонували представницькі органи. Її

політичне життя було досить ліберальним. Після революції 1848 р. всі нації, які населяли імперію, (в тому числі й українці), отримали можливість відкрито заявити про свої права. Створювались легальні українські національні організації різного ідейного спрямування. Серед них слід відзначити Головну Руську Раду, яка вперше висунула політичні вимоги українців. Тому їхня національна ідентичність формувалася, можливо, дещо інтенсивніше, ніж на сході. Структура українського суспільства складалась в основному із селянства і духовенства. Національна інтелігенція, яка мала відповідне походження, протягом XIX століття переживала лише своє становлення. При цьому всі адміністративні посади в Галичині займали поляки. Незважаючи на певний лібералізм в Австро-Угорщині, серед українців було поширено невдоволення своїм становищем, оскільки їхні соціальні й національні проблеми залишалися невирішеними. Це вплинуло на те, що суттєвої популяризації у суспільстві набули радикальні ідеї, зокрема соціалізм.

Отже, в такому контексті, з одного боку – можливості легальної політичної діяльності, з іншого – невирішеність існуючих проблем, формувалися політичні погляди Івана Франка. Вони істотно відрізнялися від політичних уподобань попередників. Значення особистості Франка полягає у тому, що він являв собою ціле покоління українських мислителів, які визначили принципово нові шляхи розвитку та ідейні цінності національного руху. «Франківський період охоплює, по суті, громадську діяльність одного покоління інтелігенції. Покоління, соціалізація якого в основному завершилася наприкінці 70-х – на початку 80-х років (XIX ст.) і яке впродовж наступних трьох десятиліть взяло на себе головний тягар місії розчленованої між двома імперіями України як специфічної духовної цілісності новітнього секулярного типу. І. Франко, сам, безперечно, чільна постать і лідер цього покоління, назвав його «Молодою Україною». Така самоназва зручна тим, що підкреслює ідейну і політичну спорідненість генерації кінця XIX ст. з національно-визвольними рухами, які охопили Європу в XIX ст.» [15, с. 67].

Формування політичних поглядів Франка безпосередньо пов'язане з його громадською діяльністю. Так, він виступив одним із засновників Русько-української радикальної партії. Поява цієї сили була зумовлена особливостями політичної структури тодішньої Галичини. Серед найбільш впливових політичних течій вирізнялися народовці, діяльність яких мала загалом культурницьке спрямування і які були досить популярними в середині XIX століття. Але пізніше вони відійшли на позиції компромісів з австрійською владою і поляками. Натомість москвофіли мали відверто проросійську орієнтацію.

Але жодна з цих течій повною мірою не відображала ні національних, ні соціальних інтересів українців Австро-Угорщини. Тому вищезгадане нове покоління української інтелігенції запропонувало нові підходи щодо забезпечення цих інтересів. У 1890 р. у Львові на зборах радикальної інтелігенції було створено Русько-українську радикальну партію. В її програмі були сформульовані напрямки подальшої діяльності нового політичного об'єднання. Текст програми свідчив про соціалістичне спрямування партії. Її засновники вважали за необхідне формування «способу продукції згідно зі здобутками наукового соціалізму». А новий суспільний устрій мав будуватися на основі «колективного устрою праці і колективної власності средств продукційних» [16, с. 11]. Політична складова програми містила такі положення: «свобода слова, особи, сходин і товариств, печаті і сумління, забезпечення кожній одиниці як найповнішого впливу на рішанє всіх питань політичного життя; автономія громад, повітів, країв»; формування влади на основі «загального, безпосереднього, таємного голосування без привілеїв одних станів над іншими, скасування виборчих курій»; підвищення ролі судів і судів присяжних для захисту прав особистості [16]. Одразу слід наголосити на загальній демократичності програмних засад партії. Зокрема, те, що стосується ролі судів як механізму захисту прав людини. Потім Іван Франко постійно наголошував на пріоритеті мирних засобів забезпечення інтересів українців. Тому відвертим радикалом, як це робиться інколи на догоду ідейній доцільності, його назвати не можна.

Взагалі погляди Івана Франка важко скласти в якусь цілісну ідеологію. До нього не слід підходити як до професійного політика чи політичного ідеолога. «Він не раз заявляв, що не збирається бути лідером чи вождем. Він досліджував філософію, економіку, право, але не створив і не збирався створювати власного вчення. Він займався всім цим насамперед як письменник і публіцист, як універсальний вчений мислитель» [17]. Загалом, із контексту програмних засад політичних сил, до яких належав Франко, його окремих праць можна відзначити соціалістичне забарвлення його соціально-політичних уподобань. Але соціалізм не був для нього якоюсь самодостатньою ідеологією. Іван Якович тлумачив його як певний засіб для сприяння розвитку нації в цілому й окремої особистості зокрема. При цьому він «ясно розумів, що сама ця національна самореалізація абсолютно необхідна як шлях розвитку людської цивілізації, оскільки є невіддільною, «органічною» складовою процесу, що його Франко як мислитель-гуманіст вважав за визначально-сутнісний для всієї новітньої історії» [15, с. 68]. Саме з такої точки зору розглядалася доцільність будь-якої ідеології. Натомість він часто висловлював негативне ставлення до марксистського напрямку

соціалізму, характеризуючи його як «релігію, засновану на догмах ненависті і класової боротьби» [18, с. 7], котра до того ж пропонує не демократичну державу, а свій різновид тоталітаризму – «порядок і тісноту казарми». Крім того, Франко рішуче виступав проти заперечення деякими соціал-демократичними ідеологами як Європи, так і Росії прав народів на окремий національний розвиток. На противагу таким соціалістичним ідеям він відстоював необхідність людського соціалізму, що базується виключно на гуманістичних цінностях.

На думку мислителя, будь-яка демократична ідеологія має проголошувати рівні права для всіх націй на вільну самореалізацію. «Франко назавжди розмежовує у своєму світогляді національне і інтернаціональне, віддаючи пріоритет першому.

Водночас він виступає критиком марксизму за претензії створити універсалізм» [15, с. 238]. Важливою передумовою нормального розвитку нації є її політична самостійність. «Що значить політична несамостійність нації, як в останній лінії такий її стан, що вона мусить без опору дати визискувати себе іншій нації, мусить віддавати часть здобутків своєї праці» [19, с. 295].

Нація для Франка є необхідною формою розвитку людства. «Все, що йде поза рами нації, це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді б прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді б широкими «вселюдськими» фразами прикрити своє духовне відчуження від рідної нації» [19, с. 298]. Він вважав, що абсолютизація виключно соціально-економічних аспектів життя людей за умови заперечення їхніх національних ідеалів залишатиметься пустим гаслом. Абстрактної соціальної рівності бути не може. Лише у контексті національних особливостей соціальні проблеми можуть бути розв'язані більш дієвим чином. Нормальний розвиток нації можливий у разі органічного поєднання і взаємодії політичного, економічного й духовного складників її життя.

Такий підхід до значення і ролі націй у житті всього людства дозволив Івану Франку сформулювати свою позицію щодо питання їхньої взаємодії на міжнародній арені та діяльності міжнародних організацій. «Може бути, що колись надійде пора консолідування якихось вольних міжнародних союзів для досягнення вищих міжнародних цілей. Але це може статися аж тоді, коли всі національні змагання будуть сповнені і коли національні кривди і неволення відійдуть у сферу історичних споминів» [19, с. 299]. На його думку, тільки повністю вільні й рівні у своїх правах народи, позбавлені як соціальної, так і національної експлуатації, спроможні забезпечити справедливе і взаємовигідне співробітництво між собою.

Відсутність такої рівності породить нові форми вже міжнародної експлуатації. Ці думки залишаються актуальними і по сьогодні.

Власне тлумачення Іваном Франком сутності соціалізму безпосередньо виходило з його розуміння розвитку історичних процесів. Він «доводить доцільність і необхідність пошуків різних шляхів раціоналізації і гуманізації людської історії. Оскільки вона – не якийсь фатальний, раз і назавше визначений процес, а багатоваріантна, з безліччю можливостей перспектив» [15, с. 72]. Таким же чином і соціалізм як практична форма реалізації відповідної ідеології може розвиватись по альтернативних напрямках. Це не обов'язково має бути радикальний варіант зі знищенням цілих суспільних верств та подальшою диктатурою. Соціалістичний устрій може бути побудований в мирний спосіб. Розуміння Франком історії як «багатоваріантної перспективи» проявляється також в його ставленні до можливості побудови незалежної української держави. Більшість тогочасних українських мислителів вважали це справою далекого майбутнього, а то й взагалі нездійсненою мрією. Іван Франко також погоджувався, що «ідеал національної самостійності в усякому погляді, культурнім і політичнім, лежить для нас поки що з нашої перспективи, поза межами можливого» [19, с. 299]. Але чи настільки він недосяжний? Погляд на історію як досить динамічний процес дозволяє Франку зробити важливий висновок, що «ціла історія нашої цивілізації, матеріальної і духовної, це не що інше, як поступенне, систематичне і ненастанне відсування, віддалювання границь неможливого» [19, с. 293]. Тому політична самостійність українців також має бути досягнута поступово, шляхом великих і малих кроків. Головне, з'ясувати це завдання як об'єктивну необхідність, «серцем почувати свій ідеал, розумом усвідомлювати собі його, вживати всіх сил і засобів, щоб наближуватись до нього» [19, с. 299]. Отже, ідеал політичної незалежності України не є чимось надуманим. Навпаки, його досягнення цілком реальне. Всі можливості для цього, за образним висловом Франка, «лежать просто-таки під нашими ногами». Суспільству слід остаточно усвідомити його і визначитись з його потребою.

Аналіз світогляду Івана Франка дозволяє виявити його політичні пріоритети. Він був прихильником моделі суспільно-політичного устрою, що ґрунтується на засадах справедливості. Цей устрій обов'язково має бути демократичним, забезпечувати права і свободи людей. Такий підхід є досить актуальним, оскільки, як відомо, під виглядом справедливого ладу, дуже часто створювались тоталітарні держави. На думку Франка, держава, що втілює принципи справедливості, має виступати інструментом координації та узгодження окремих суспільних інтересів, а не стояти над суспільством, пригноблюючи його в ім'я абстрактної справедливості.

Саме таким є справжній соціалістичний лад. Мислитель віддавав перевагу безпосередній демократії і народному суверенітету. Головну форму здійснення народовладдя він вбачав у громадах. Громади розглядались ним як своєрідні територіальні одиниці країни, як органи самоорганізації населення і як органи місцевого самоврядування водночас. Основний обсяг управлінських повноважень має належати місцевим владним органам, які краще ознайомлені з проблемами народу і тому здатні вирішувати їх ефективніше. Взагалі ж Франко не характеризував громади як класичну владу. Вони втілюють сукупність воель всього населення відповідного регіону. А влада виступає механізмом реалізації народної волі. За такого устрою немає відчуженості суспільства від влади, вони постійно взаємодіють між собою. За діяльністю управлінських структур здійснюється повноцінний громадський контроль. І вже потім громади можуть створювати загальнонаціональний представницький орган, який висловлюватиме їхні спільні інтереси. Люди отримують достатньо широкий простір для самореалізації, різноманітні права і свободи, оскільки влада не тисне на них зверху, а лише забезпечує зовнішній порядок. Слід наголосити, що зазначені принципи організації влади з сильним місцевим самоврядуванням відстоювали фактично всі українські мислителі другої половини XIX століття, зокрема, Михайло Драгоманов. І не дарма саме його Іван Франко вважав своїм учителем. У зв'язку з цим доцільно відзначити певну спадкоємність у розвитку української політичної думки. Причому це стосується обох частин України. До речі, сам Франко не раз наголошував на необхідності збереження і зміцнення духовної єдності українців, де б вони не проживали. «Ми мусимо навчитися чути себе Українцями – не галицькими, не буковинськими українцями – а Українцями без офіційних кордонів» [20].

Зосередження уваги Іваном Франком на проблемах організації місцевого самоврядування з розвинутою громадською самодіяльністю, а не сильної централізованої держави, дає підстави говорити про його схильність до ненасильницьких шляхів побудови більш справедливого ладу. Він підкреслював, що українське суспільство має бути готовим до реалізації свого ідеалу – створення оптимальних умов для своєї нормальної життєдіяльності і зрештою, політичної самостійності. «Перша і головна основа розвою народного – освідмлювання і розбуджування мас, праця над їх просвічуванням у кожному напрямі... Зробити з тих мас політичну силу (а темні маси такою силою не можуть бути) – ось головна мета». А шляхи її реалізації визначались найрізноманітніші – «тут підходять віча і збори, агітація виборча і праця по громадах, поміч правна і лікарська, публіцистика, газети і брошури» [21].

Тобто, перевага віддавалась мирним формам боротьби і роботи з людьми. Для виконання зазначених завдань потрібен достатньо високий рівень людського розвитку, насамперед інтелектуального. Своєю чергою забезпечити його неможливо «без власних шкіл і без виробленої освітньої традиції, без перенятого освітніми і народодлюбними думками духовенства, без популярного і висшого письменства, без преси, яка б могла ясно держати і систематично боронити стяг національності, та приложеної до місцевих потреб свобідної культурної праці, без надії на сильну фалангу вповні свідомих і на висоті сучасної освіти стоячих сучасних репрезентантів у законодавчих тілах» [21]. У цьому вислові відображена квінтесенція світогляду мислителя щодо проблем суспільної організації, суспільного прогресу. Суспільство має бути готовим реалізувати свої права, свободи, інтереси, потенціал, ідеали, досягти політичної самостійності. А в основі цієї готовності лежать вищевказані передумови. Слід зазначити, що і у своїх літературних творах Франко демонстрував прихильність до мирних форм громадської діяльності. Серед них найбільш дієвими й ефективними він вважав страйки як засіб відстоювання своїх прав робітниками, організація кас взаємодопомоги, різноманітні органи громадської самоорганізації людей.

Висновки. Здійснений аналіз головних ідей суспільно-політичних поглядів Івана Франка дозволяє стверджувати, що вони не втрачають своєї актуальності в умовах новітніх викликів, які постали перед українським суспільством у процесі становлення державності, демократизації та протистояння зовнішній агресії. Запропонована мислителем модель політичного устрою, що базується на принципах справедливості, народного суверенітету, пріоритету громад як форм самоорганізації населення та дієвого органу місцевого самоврядування, є ціннісним і практичним орієнтиром у розбудові сучасної демократичної України.

Особливої уваги заслуговують історіософські підходи Івана Франка, зокрема його концепція багатоваріантності історичного процесу. Ця ідея ґрунтується на переконанні мислителя про можливість еволюційного, гуманістично спрямованого розвитку суспільства. Його інтерпретація соціалізму як моделі, яка, не базуючись на догмах чи радикалізмі, сприяє всебічному розвитку націй, резонує з сучасним розумінням сталого розвитку та важливості інтегрованого підходу до політичних, економічних і культурних процесів.

Франкова віра в перспективність національної незалежності, попри скепсис його доби, спиралася на глибоке розуміння важливості моральної зрілості, політичної волі та національної свідомості. Ці чинники залишаються фундаментальними і для сучасної України, яка продовжує

боротьбу за свободу, суб'єктність і гідне місце в колі демократичних держав. Таким чином, ідеї Івана Франка не лише мають історичну цінність, а й становлять теоретичне підґрунтя для формування відповідальної державної політики сьогодення.

Література

1. Бойчук А. Ю. Державотворчі ідеї Івана Франка. Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 48. С. 74–77. URL: <https://surli.cc/pxrvmu> (дата звернення: 18.07.2025).
2. Бунчук О. Б. Франкові ідеї федералізму та їх політико-правові інтерпретації. Волинь-Житомирщина. 2006. № 15. С. 252–258. URL: <https://surli.li/itximu> (дата звернення: 18.07.2025).
3. Козинець О. Г., Жернова М. Г. Національно-демократичні погляди І. Франка та Л. Українки. Juris Europensis Scientia. 2021. № 1. С. 12–16. URL: <https://surli.li/phitsc> (дата звернення: 24.07.2025).
4. Саветчук Н. М. Державно-правові ідеї І. Франка в процесі сучасного державотворення. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2014. Вип. 36. С. 47–54. URL: <https://surli.li/wjdfqe> (дата звернення: 20.07.2025).
5. Петік Я. О. Штрихи до портрету українського соціаліста: Іван Франко та марксизм. Гілея. 2022. Вип. 167–168. С. 56–61. URL: <https://surli.li/autzfl> (дата звернення: 20.07.2025).
6. Рафальський О. О., Чернега П. М. Еволюція соціалістичної ідеї у світогляді Івана Франка. Іван Франко у творенні української національної ідентичності : зб. наук. праць. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М. ; Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2016. С. 47–60. URL: <https://surli.li/voiwud> (дата звернення: 20.07.2025).
7. Янишин Б. М. Націоналізм та соціалізм у політичних концепціях Івана Франка (до 150-річчя від дня народження). Проблеми історії України XIX – початку XX ст. 2006. № 11. С. 331–340. URL: <https://surli.li/zwwtoq> (дата звернення: 18.07.2025).
8. Ільїна О. Ю. Ідеї справедливого суспільства у філософії Івана Франка. Вісник Черкаського університету. Серія «Філософія». 2010. Вип. 190. С. 38–42. URL: <https://surli.li/mtkgdt> (дата звернення: 18.07.2025).
9. Гаврилів Є. Націє- і державотворчі погляди М. Драгоманова, І. Франка та їх вивчення в курсі політології. Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку. 2006. Вип. 18. С. 54–58. URL: <https://surli.cc/iuczdf> (дата звернення: 19.07.2025).
10. Деркач Л. Націєтворчі ідеї в публіцистиці Івана Франка: роль інтелігенції. Образ. 2016. Вип. 3(21). С. 34–43. URL: <https://surli.lt/ypfuyh> (дата звернення: 19.07.2025).
11. Медвідь Ф. Політико-правова доктрина Івана Франка. Політичний менеджмент. 2006. № 6. С. 170–177. URL: <https://surli.li/qolgzl> (дата звернення: 18.07.2025).
12. Яценко Г. В., Яценко А. М. Основи громадянського суспільства в публіцистиці Івана Франка. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31(70), № 1. С. 182–187. URL: <https://surli.li/rwjrow> (дата звернення: 20.07.2025).
13. Яценко Г. Українська національна свідомість у контексті публіцистики Івана Франка. Діалог: Медіа-студії. 2014. Вип. 18–19. С. 137–149. URL: <https://surli.lu/gpsxgn> (дата звернення: 20.07.2025).

14. Яценко Г. В. Концепт «патріотизм» у публіцистиці Івана Франка. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2019. Т. 30(69), № 2. С. 135–139. URL: <https://surl.li/tkswyk> (дата звернення: 20.07.2025).
15. Політична історія України. XX століття : у 6 т. / голов. ред. І. Ф. Курас. Київ, 2002. Т. 1 : На зламі століть (кінець XIX ст. – 1917 р.). 424 с.
16. Програма русько-української радикальної партії. Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9 т. / редкол. : Т. Гунчак (голова, наук. ред.) та ін. Київ, 2001. Т. 6. : 90-ті роки XIX – 20-ті роки XX ст. С. 11–15.
17. Здоровега В. Іван Франко і українська публіцистика. Дзеркало тижня. 2006. № 22. URL: <https://surl.li/hklgxn> (дата звернення: 15.07.2025).
18. Франко І. Соціалізм і соціал-демократизм. Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9 т. / редкол. : Т. Гунчак (голова, наук. ред.) та ін. Київ, 2001. Т. 5, кн. 2 : Кінець XIX – початок XX ст. С. 281–288.
19. Франко І. Поза межами можливого. Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9 т. / редкол. : Т. Гунчак (голова, наук. ред.) та ін. Київ, 2001. Т. 5, Кн. 2 : Кінець XIX – початок XX ст. С. 292–299.
20. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодіжі. 1905. URL: <https://surl.li/cdvjtj> (дата звернення: 15.07.2025).
21. Франко І. Між своїми. URL: <https://surl.lu/kyzmrс> (дата звернення: 15.07.2025).

References

1. Boichuk, A. Yu. (2009). Derzhavotvorochi idei Ivana Franka [Ivan Franko's ideas on statehood]. Aktualni problemy derzhavy i prava – Current issues of state and law, 48, 74–77. URL: <https://surl.li/ccpxpvm>
2. Bunchuk, O. B. (2006). Frankovi idei federalizmu ta yikh polityko-pravovi interpretatsii [Franko's ideas of federalism and their political and legal interpretations]. Volyn-Zhytomyrshchyna – Volyn-Zhytomyr region, 15, 252–258. URL: <https://surl.li/itximu>
3. Kozynets O. H. & Zhernova M. H. (2021). Natsionalno-demokratychni pohliady I. Franka ta L. Ukrainky [The national-democratic views of I. Franko and L. Ukrainka]. Juris Europensis Scientia, 1, 12–16. URL: <https://surl.li/phitsc>
4. Savetchuk, N. M. (2014). Derzhavno-pravovi idei I. Franka v protsesi suchasnoho derzhavotvorennia [I. Franko's ideas on statehood and law in the process of modern state building]. Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy – Current issues in improving Ukraine's existing legislation, 36, 47–54. URL: <https://surl.li/wjdfqe>
5. Petik, Ya. O. (2022). Shtrykhy do portretu ukrainskoho sotsialista: Ivan Franko ta marksyzm [Notes on the portrait of a Ukrainian socialist: Ivan Franko and Marxism]. Hileia – Gileya, 167–168, 56–61. URL: <https://surl.li/autzfl>
6. Rafalskyi, O. O. & Cherneha, P. M. (2016). Evoliutsiia sotsialistychnoi idei u svitohliadi Ivana Franka [The evolution of socialist ideas in Ivan Franko's worldview]. Ivan Franko u tvorenni ukrainskoi natsionalnoi identychnosti – Ivan Franko in the creation of Ukrainian national identity. (pp. 47–60). Nizhyn : Vydavets PP Lysenko M. M. ; Kyiv : NPU im. M. P. Drahomanova, IPIEND im. I. F. Kurasa. URL: <https://surl.li/voiwud>
7. Yanyshyn, B. M. (2006). Natsionalizm ta sotsializm u politychnykh kontseptsiiakh Ivana Franka (do 150-richchia vid dnia narodzhennia) [Nationalism and Socialism in Ivan Franko's Political Concepts (on the 150th anniversary of his birth)]. Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st. – Problems of Ukrainian History in the 19th and Early 20th Centuries, 11, 331–340. URL: <https://surl.li/zwwtoq>

8. Ilina, O. Yu. (2010). Idei spravedyvoho suspilstva u filosofii Ivana Franka [Ideas of a just society in the philosophy of Ivan Franko]. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia «Filosofiiia» – Bulletin of Cherkasy University. Series «Philosophy», 190, 38–42. URL: <https://surl.li/mtkgdt>
9. Havryliv, Ye. (2006). Natsiie- i derzhavotvorchi pohliady M. Drahomanova, I. Franka ta yikh vyvchennia v kursi politolohii [The nation- and state-building views of M. Dragomanov and I. Franko and their study in political science courses]. Ukrainska natsionalna ideia : realii ta perspektyvy rozvytku – Ukrainian national idea: realities and prospects for development, 18, 54–58. URL: <https://surl.li/iuczdf>
10. Derkach, L. (2016). Natsiietvorchi idei v publitsystytsi Ivana Franka: rol intelihentsii [Nation-building ideas in Ivan Franko's journalism: the role of the intelligentsia]. Obraz, 3(21), 34–43. URL: <https://surl.li/ypfuyh>
11. Medvid, F. (2006). Polityko-pravova doktryna Ivana Franka [Ivan Franko's Political and Legal Doctrine]. Politychnyi menedzhment – Political Management, 6, 170–177. URL: <https://surl.li/qolgzi>
12. Yatsenko, H. V. & Yatsenko, A. M. (2020). Osnovy hromadianskoho suspilstva v publitsystytsi Ivana Franka [Foundations of civil society in Ivan Franko's journalism]. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii – Scientific Notes of V. I. Vernadsky Ternopil National University. Series: Philology. Social Communications, 31(70), 1, 182–187. URL: <https://surl.li/rwjrow>
13. Yatsenko, H. (2014). Ukrainska natsionalna svidomist u konteksti publitsystyky Ivana Franka [Ukrainian national consciousness in the context of Ivan Franko's journalism]. Dialoh: Media-studii – Dialogue: Media Studies, 18–19, 137–149. URL: <https://surl.li/gpsxgn>
14. Yatsenko, H. V. (2019). Kontsept «patriotyzm» u publitsystytsi Ivana Franka [The concept of «patriotism» in Ivan Franko's journalism]. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii – Scientific Notes of V. I. Vernadsky Ternopil National University. Series: Philology. Social Communications. 30(69), 2, 135–139. URL: <https://surl.li/tkswyk>
15. Kuras, I. F. (Eds). (2002). Politychna istoriia Ukrainy. XX stolittia [Political History of Ukraine. 20th Century]. (Vols. 1–6). Kyiv.
16. Prohrama rusko-ukrainskoi radykalnoi partii [Programme of the Russian-Ukrainian Radical Party]. (2001). Tysiacha rokiv ukrainskoi suspilno-politychnoi dumky – A Thousand Years of Ukrainian Social and Political Thought. (Vols. 6), (pp. 11–15).
17. Zdoroveha, V. (2006). Ivan Franko i ukrainska publitsystyka [Ivan Franko and Ukrainian Journalism]. Dzerkalo tyzhnia – Mirror Weekly, 22. URL: <https://surl.li/hklgxn>
18. Franko, I. (2001). Sotsiializm i sotsiial-demokratyzm [Socialism and Social Democracy]. Tysiacha rokiv ukrainskoi suspilno-politychnoi dumky – A Thousand Years of Ukrainian Social and Political Thought, (Vols. 5), (pp. 281–288).
19. Franko, I. (2001). Poza mezhamy mozhlyvoho [Beyond the realm of possibility]. Tysiacha rokiv ukrainskoi suspilno-politychnoi dumky – A Thousand Years of Ukrainian Social and Political Thought, (Vols. 5), (pp. 281–288).
20. Franko, I. (1905). Odvertyi lyst do halytskoi ukrainskoi molodizhi [Open Letter to the Ukrainian Youth of Galicia]. URL: <https://surl.li/cdvjtg>
21. Franko, I. (1910). Mizh svoimy [Among ourselves]. URL: <https://surl.li/kyzmrc>